

PEREGRINÁCIÓ ÉS **E**RUDEÍCIÓ

Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére

PEREGRINÁCIÓ ÉS ERUDÍCIÓ
Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére

PEREGRINÁCIÓ ÉS ERUDÍCIÓ

TANULMÁNYOK
TONK SÁNDOR TISZTELETÉRE

BOGDÁNDI ZSOLT
és
LUPESCU MAKÓ MÁRIA
szerkesztésében

Kolozsvár, 2020

Támogatók:

© Szerzők, 2020
Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2020

Felelős kiadó: Biró Annamária

Korrektúra: András Zselyke

Borítóterv: Könczey Elemér

A borítón nagyszebeni szász deák, szász iskolarector, falusi kántor
vagy iskolamester és magyar kálvinista deák.

Trachten-Kabinett von Siebenbürgens (1729), egy 1692-es akvarell nyomán.

Román Akadémiai Könyvtár / www.europeana.eu. Ismeretlen szerző

Nyomdai munkálatok: F&F INTERNATIONAL Kft., Gyergyószentmiklós

Felelős vezető: Ambrus Enikő ügyvezető igazgató

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Peregrináció és erudíció : Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére /

Bogdándi Zsolt, Lupescu Makó Mária (ed.). - Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2020

ISBN 978-606-739-144-2

I. Bogdándi, Zsolt (ed.)

II. Lupescu Makó, Mária (ed.)

Az erdélyi megyék részvétele a királyi adó behajtásában a 16. század elejéig*

Az erdélyi megyék adózása egy lokális adó és a kamarahaszna alóli mentesség okán eltér az ország más területeinek adózásától, és gyökeresen különbözik Erdély székely és szász kiváltságolt területeinek adózásától is. Az alábbiakban a földesúri, egyházi és királyi („állami”) adók közül – egy szükséges rövid kitérő kivételével – csak az utóbbiakról lesz szó.

1. A 14. századi adók

A pénzügyigazgatás legfőbb szervei a kamarák voltak; az erdélyi kamara valószínűleg már létezett az Árpád-kor végén.¹ I. Károly király 1324-ben felmentette az erdélyi nemességet, és ezek jobbágyságait a szállás- és élelemdadó (a *descensus* és a *victualia*), továbbá a *collecta*-nak nevezett adó fizetése alól, amelyet addig a tartomány élére kinevezett királyi méltóságviselőnek, az erdélyi

* Az itt közölt szöveg bővített és részben átdolgozott kiadása a következő tanulmánynak: *The Participation of the Medieval Transylvanian Counties in Tax Collection*. The Hungarian Historical Review. New series of Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae VII(2018). 672–693. – A tanulmány a Domus Hungarica ösztöndíj és az NKFI 119430. sz. pályázata támogatásával készült. Köszönöm Hegyi Gézának és Weisz Boglárkának a tanulmányhoz fűzött megjegyzéseket.

1 Weisz Boglárka: *Kamaraispánok az Árpád-korban*. Turul LXXXIII(2010). 3. sz. 85, 87.

vajdának és ennek tisztségviselőinek kellett beszolgáltatni.² 1336-tól a jobbagynépeség állami egyenes adója a kamara haszna (*lucrum camerae*) lett, amely a nevét abból a korábbi gyakorlatból kölcsönözte, amellyel a királyi kincstár (kamara) az évenkénti pénzűjtás és a régi pénz kényszerbevéltásával tett szert haszonra. Az adófizető egység ekkortól a „kapu” (*porta*) volt.³ Az erdélyi kamara 1336. évi kamarabérleti szerződése szerint az ottani megyékben a portális adó kivetése a kamaraispán hatáskörébe tartozott, az adót a kamaraispán embere az (esztergomi) érsek, a tárnokmester és a megyei hatóság kiküldöttjének jelenlétében kellett beszedni; a fizetést megtagadókra kirótt bírság harmadát az ispán és a szolgabírák kapták.⁴ 1366-ban I. Lajos király mentesítette az erdélyi nemeseket és birtokaikat a kamara haszna (és az élelemadó) fizetése alól.⁵ Noha az 1366. évi oklevélnek nem ismertek későbbi királyi megerősítései, az erdélyi megyei nemesség jobbágysága ezek szerint hosszú ideig (1467-ig) mentességet élveztek ezen adó alól. Behajtását Erdélyen kívül a kamaraispánok végezték saját apparátusukkal, az egyes megyékbe kiküldött adórovókkal és adószedőkkel (*dicatores, exactores*), ezek tevékenységét ugyancsak a megyei hatóság segítette.⁶

Rendkívüli és lokális adó beszedésére olykor Erdélyben is sor került. Egy 1368. évi oklevél szerint Járai Péter erdélyi alvajda szentimrei officialisa Doboka és Kolozs megyék szolgabíráival együtt kellett, hogy beszedje az or-

2 *Codex diplomaticus Transylvaniae. Erdélyi okmánytár. I–IV. (1023–1372).* Bevezető tanulmány-nyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Jakó Zsigmond. [A III. és IV. kötet Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével]. Bp. 1997–2014 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53. – A továbbiakban CDTrans). II. 510. sz. Vö. Weisz Boglárka: *A kamara haszna okán szedett collecta. = „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére.* Szerk. Bagi Dániel–Fedeles Tamás–Kiss Gergely. Pécs 2012. 556 (a *collectát* a pénzváltás megtagadásáért kellett fizetni; ha elmaradt az új pénz kibocsátása, a kamara haszna címen szedték a *collectát*).

3 Engel Pál: *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből.* Bp. 1989 (Új Történelmi Tár 2. – A továbbiakban Engel: *Kamarahaszna-összeírások*). 3. III. András 1291. évi rendelkezése szerint az ispánnak az új pénzt mindenhol a vidék négy jobb emberével együtt kellett forgalomba hoznia (CDTrans I. 470. sz.).

4 *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungars 1301–1457.* Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp. 1976 (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes 11. – A továbbiakban *Decreta 1301–1457*). 90–94. Vö. Hóman Bálint: *A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában.* Bp. 1921. 236.

5 CDTrans IV. 492. sz.

6 Gábor Gyula: *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt.* Bp. 1908. 114–118; Engel: *Kamarahaszna-összeírások* 6.

szág nemesei által neki rendelt telkenkénti négy dénárt.⁷ Erről az adóról más adatot nem ismerünk.

2. Az udvarnokpénz

Az erdélyi megyék nemesei a királyhoz menesztett küldöttségeik⁸ ellátására szedték a jobbágyaiktól az udvarnokpénzt (1435, 1448, 1456, 1477, 1488, 1490, 1499: *pecunias udvarnicales*)⁹ vagy az udvarnoki dénárokat (1466: *denarios udvarnicales*).¹⁰ Egykorú magyar megnevezése az adónak, egy 1491. évi adat szerint – hacsak nem elírással van dolgunk – *udvarlópénz* lehetett;¹¹ ahol az *udvarló* melléknévnek a később is (1619, 1710) adatolt ‘udvari szolgálatot teljesítő’ jelentésével kell számolni.¹² Eddig ismert legkorábbi említése 1435-ből való. Eszerint Zsuki János és Almakeréki Apafi Miklós, az erdélyi nemesek követei azt panaszolták Zsigmond királynak, hogy sokan a bárók, ezek fiai, továbbá a nemesek, más egyházi és világi birtokosok közül, különösen pedig Losonci Bánfi István és Dezső, Szántói Lack Dávid bán fia: György, néhai Maróti János macsói bán fia: László és Pelsőci Bebek fiai¹³ megtagadták a ki-

7 CDTrans IV. 710. sz. 1366-ban az erdélyi vajdai *bonor*hoz tartozó királyi váruradalmak jövedelmeinek (*inra regalia, collecta*) behajtója Pál szebeni prépost, aki mellé (Járai) Péter erdélyi alvajda küldött ki embert (CDTrans IV. 544. sz.).

8 Erdélyi követek a királyi udvarban pl. 1369-ben: CDTrans IV. 736. sz.; 1435-ben: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Studio et opera Georgii Fejér. Tom. I–XI. Budae 1829–1844. (a továbbiakban CDHung) XI. 459–461 (az oklevélre Hegyi Géza hívta fel a figyelmet, amit ezúton is köszönök); 1496-ban: MNL OL, DF 253 810.

9 1448: MNL OL, DL 44 524; 1456: *A Wass család csegei levéltára*. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közlésezi W. Kovács András. Kvár 2006 (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3. – A továbbiakban WassLt.). 454. sz.; 1477: DL 45 675; 1488: DF 245 105; 1490: DF 245 120; 1499: DF 261 080.

10 1466: DL 31 170.

11 „pecunias wlgariter wdwarlopenz” [!] (DF 245 385, egykorú másolatban fennmaradt oklevél).

12 *Erdélyi Magyar Szótörténeli Tár*. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila et al. I–XIV. Buk.–Bp.–Kvár 1975–2014. XIII. 707.

13 A felsoroltakra lásd Engel Pál: *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia*. [Bp.] 2001 (CD-ROM. – A továbbiakban Engel: Genealógia), Tomaj nem 4. tábla: Losonci Bánfi; Tomaj nem, 6. tábla: Losonci Dezsőfi; Kolos rokonsága, 1. tábla: Lack (szántói); Gútked nem 2. Maróti; Ákos nem 1. Bebek-ág, 3. tábla: Bebek (pelsőci ág); Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp. 1996 (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5. – A továbbiakban Engel: Archontológia). II. 22, 148, 138, 156, 26–27.

rályhoz küldendő követség kiadásait fizetni. Az uralkodó elrendelte, hogy a nemesek, a főpapok, a bárók és ezek fiai, azaz minden birtokos ember fizessen, kivéve az erdélyi püspököt, az erdélyi káptalant, az apátokat, ezek birtokait és jobbágyait; megparancsolta továbbá az erdélyi vajdának és az alvajdának, hogy a felsoroltakat kényszerítsék fizetésre.¹⁴ Az udvarnokpénz Erdélyen kívüli beszédéről nincs adatunk.

Az (al)ispánok és szolgabírák Erdélyben közvetlenül részt vettek e lokális (és rendkívüli) adó beszédében. 1448-ban az erdélyi alvajdák megparancsolták Szolnok megye báróinak, nemeseinek és minden rendű-rangú emberének, hogy a jobbágyaiktól gyűjtsék be az udvarnokpénzt, mert az erdélyi részek nemesei úgy határoztak, hogy Kémeri Miklóst és Gyerővásárhelyi Gyerő fiát, Jánost küldik követeikként az ország prelátusaihoz, báróihoz és előkelőihez Budára, ám a pénz befizetését sokan elmulasztották. Így újból megparancsolták, hogy a megye legközelebbi ítélőszékének első napjára a pénzt gyűjtsék össze; ha pedig a nemesek ismét megtagadnák ennek teljesítését, az alispánok és szolgabírák feladatává teszik, hogy három márka bírság terhe alatt minden egyes birtokról ezt az adót beszédjék.¹⁵

1456-ban, az alvajdák által az erdélyi nemesek, székelyek és szászok számára Tordán tartott gyűlésen a nemesek *universitas*ának képviselői előadták, hogy korábban az erdélyrészi nemesség néhai Cegei (Wass) Lökös Tamást beválasztotta a királyhoz küldendő követségbe, és neki felszerelésekre és lovakra 32 aranyforint udvarnokpénzt (*pecunias udvarnicales*) adtak. Lökös Tamás örökösei ekkor azt vallották, hogy az elhunyt ruhákat és lovakat vásárolt a pénzből.¹⁶ Ezek szerint az udvarnokpénzt csak a megyei nemesség fizette, a székelyek és szászok azonban nem. A szászok mentessége mellett szól az is, hogy megyei területen fekvő, de a Hétszékhez¹⁷ csatolt birtokok esetében ki-

14 CDHung XI. 459–461. (1435. IV. 1.).

15 DL 44 524.

16 WassLt 454. sz. Az erdélyrészi követek költségei fejében átadott pénzről (*pro ambasiatorum istius partis expensis*) szól egy korábbi, 1437. évi adat, de ekkor nem nevezik udvarnokpénznek: *Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*. Szerk. Barabás Samu. I–II (1206–1526). Bp. 1895. (a továbbiakban TelOkl) I. 545.

17 Központja: Szeben (Nagyszeben; Sibiu, Hermannstadt, 1SZF6). Az alábbiakban az adómentességet élvező birtokok esetében a magyar mellett a román és német nevet is feltüntettem, továbbá Engel Pál digitális térképén [Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Hungary in the Late Middle Ages. Digital Vector Map and Attaching Database about the Settlements and Landowners of Medieval Hungary*. Bp. 2001 (CD-ROM) Engel: Térkép] szereplő pontkódot.

rályi, vajdai és alvajdai parancslevelek tiltották is az erdélyi nemességet és a megyéket az udvarnokpénz beszedésétől (1488; 1491; 1492; 1501; 1505).¹⁸

1477-ben Mátyás király Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda özvegyének, Erzsébetnek kérésére ennek jobbágysait felmentette az erdélyrészi országlakosok által követi és egyéb költségek fejében a jobbágyoktól szedett udvarnokpénz fizetése alól, és meghagyta az erdélyi vajdának, az alvajdának és a megyei hatóságoknak, hogy azt Erzsébet jobbágysaitól többet ne szedjék.¹⁹ Bár a király ezek szerint elengedhette a beszedését, ez mégsem az uralkodót megillető adó volt, mert 1499-ben és 1501-ben is Szentgyörgyi Péter vajda a királynak járó adót (*contributio regie maiestatis; taxa regalis*) és az udvarnokpénzt (*pecunia udvarnicalis*) külön adónemként említette.²⁰

1492-ben, amikor II. Ulászló király a kolozsmonostori apát kérésére mentesítette az apátság jobbágysait az udvarnokpénz fizetésének kötelezettsége alól, maga az apát is olyan alkalmi adónak nevezte ezt, amelyet az erdélyrészi országlakók szoktak megszavazni, de amit, elmondása szerint, az apátság népei emberemlékezet óta nem fizettek.²¹

II. Ulászló király 1496-ban úgy rendelkezett, hogy az erdélyi nemesek a királyi udvarba vagy országgyűlésre indított küldöttség ellátására kell beszedeniük a jobbágysaiktól az udvarnokpénzt (amelyet ők neveznek ekképpen), de ennek fizetése alól mentesülnek azok, akik a királyi udvarban élnek, és azok, akiket a király az országgyűlésbe vagy más ügyben magához hívott.²²

18 1488: DF 245 105; 1491: DF 245 385; 1492: DF 245 158; 1501: DF 278 466; 1505: DF 245 623. A források egy része az *Urkundenbuch* online elérhető, ideiglenes sorszámmal rendelkező folytatásából származik, lásd *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Hgg. Franz Zimmermann et al. I–VII (1191–1496). Hermannstadt–Buk. 1892–1991. Kiegészítései és folytatása: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Online-Fassung)*. Hgg. Martin Armgart et al. Digitális adattár, Universität Trier, 2012. (<http://siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de>) (a továbbiakban Ub). Az udvarnokpénzt olykor *taxának* (1488) vagy *collectának* (1492) is nevezték.

19 DL 45 675.

20 DF 261 080 és DF 278 466.

21 KmJkv I. 64. 286. jegyz. (A kolozsmonostori apátság és hiteleshelyi jegyzőkönyvei a szekularizációig c. bevezető tanulmányban); lásd még Szabó Noémi Gyöngyvér: *A kolozsmonostori bencés apátság gazdálkodása a késő középkorban*. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar 2012. (kézirat) 56. 159. jegyz. (mindkét helyen az idézett oklevél: DL 32 511).

22 DF 245 425. Egykorú, elmosódott írású másolat; újkori másolata: DF 253 810/9. Vö. Neumann Tibor: *Registrum proventuum regni Hungariae. Liber rationum thesaurarii regni Hungariae (1494–1495)*. *A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Bp. 2019

Valószínűleg az udvarnokpénzre vonatkozik a (vajda)hunyadi uradalom 1521. évi számadásának egyik bejegyzése; az *udvarlók*ként emlegetett pénzt ekkor (Szentimrei) András Hunyad megye (al)ispánja, hunyadi várnagy szedte be.²³

Az udvarnokpénz tehát olyan alkalmi adó volt, amelyet az erdélyrészi nemések szavaztak meg, mégpedig azért, hogy az udvarba küldött követek költségeit fedezzék. Ez az oka annak is, hogy a székelyek és a szászok nem fizették, hiszen kiváltságolt népekként saját ügyeikben önállóan jártak el, a megye nemessége ráadásul nevükben nem is ajánlhatott volna fel semmilyen adót.

3. Rendkívüli adók

A rendkívüli adókra különösen sok adatunk van Mátyás trónra léptétől fogva,²⁴ de beszédésükről elsősorban a szász városok fennmaradt levéltáraiból vannak adataink.²⁵

1467-ben Mátyás király megszüntette a kamara hasznát (*lucrum camerae*), és helyébe a *tributum fisci regalis* lépett,²⁶ amit Erdélyben is be akartak vezetni. Az 1467-es erdélyi lázadás után azonban visszatértek az adózás régi módjára (ha egy portán több család lakott, akkor is egy porta után kellett adót fizetni). A hetvenes évektől, amikor Mátyás rendkívüli adót (*subsidium*, azaz segély vagy

(Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. – A továbbiakban: RegProvHung). 2765. tétel.

23 „LXXXVII g: wdwarlo, das ist fur die zerung, so die edelleut herauf gethan haben zum konig hat er Andreasch innen behalten vnd zwischen sy nit geben.” Lásd Iosif Pataki: *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*. București 1973 (Biblioteca istorică XXXIX. – A továbbiakban Pataki: Hunedoara). 45. Mai olvasata: 97 Groschen: die für die Anstrengung, die die Edelleut getan haben (auf dem Weg zum) König (waren) hat Andreasch behalten und ihnen nicht verteilt. A szövegrész értelmezését Mezei Eugennek (Kolozsvár) köszönöm.

24 1464-ben is szedik Erdélyben a rendkívüli adót (*contributio generalis pro defensione regni ... Hungarie*. DL 30 207); 1468-ban Mátyás király a mindenkire kötelező kincstári adók (*tributum fisci regalis*) fizetése alól menti fel az aranyosszéki és marosszéki székelyeket (KmJkv I. 1793. sz.).

25 Kubinyi András: *A Mátyás-kori államszervezet. = Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. Rázsó Gyula–V. Molnár László. Bp. 1990. 53–147 (a továbbiakban Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet). 106–111.

26 Thallóczy Lajos: *A kamara haszna (lucrum camerae) története*. Bp. 1879. 95; Nógrády Árpád: *A lázadás ára*. Erdélyi Múzeum (a továbbiakban EM) LXVII(2005). 3–4. sz. 131–137 (a továbbiakban Nógrády: A lázadás ára) 137.

contributio, taxa, adó) szedtetett, abba betudták a kamara hasznát is; a kamara hasznát (vagy portális adót) külön már nem is szedték be; a két adó portánként együtt tett ki egy forintot.²⁷ Szemben a kamara hasznával, majd a helyette bevezetett királyi kincstári adóval (*tributum fisci regalis*), a rendkívüli adó elvben nem volt kivethető az országgyűlés beleegyezése nélkül. Ez utóbbi által rendszeresen megszavazott, jobbágyportánként fizetendő adót évről évre,²⁸ sőt olykor évente többször is behajtották. A magyar országgyűlés által megszavazott adó Erdélyre is érvényes volt.²⁹

Az 1494–1495. évi úgynevezett Ernuszt-féle királyi számadáskönyv fenntartotta az erdélyi megyékbe küldött királyi adószedők (*dicatores*) neveit (mindkét évben Istvánfi István és Kápolnai Miklós sókamaraispánok),³⁰ fizetésüket (300/331 forint) és a hét erdélyi megyére kivetett egyforintos adó (*contributio unius floreni*) összegét is. Az adószedőket mindegyik megyében az ispán és szolgabírái kísérték el, akik szintén fizetséget kaptak a kincstártól (168/148 forint). A kincstár 1495-ben az adókivetés idején királyi parancsra tíz vagyosabb erdélyi nemesnek (*potioribus nobilibus regni Transsilvanensis*) tiszteletdíjat folyósított, vagy elengedték a birtokaikról járó adót (valószínűleg azért, mert

27 Gyöngyössy Márton: *A kamara haszna a késő középkorban. = Pénztörténet – gazdaságtörténet. Tanulmányok Buzsá János 70. születésnapjára.* Szerk. Bessenyei József–Draskóczy István. Bp.–Miskolc 2009. 146–147; E. Kovács Péter: *Mátyás és az erdélyi lázadás.* Korunk. Harmadik folyam XIX(2008). 7. sz. 19; Tringli István: *Az újkor hajnala. Magyarország története 1440–1541.* Bp. 2003 (Tudomány–Egyetem). 54 (a kamara hasznát beszámították az évi egyforintnyi hadiadóba). Két példa az erdélyi egyforintos adó fizetésére: 1470-ben a fogarasi kerületben portánként 1 forintnyi adót szedtek (Ub VI. 469); 1478-ban Mátyás felmentette Vizakna (Fehér vm.) sóvágóit az egyforintos adó fizetése alól (Ub VII. 179). 1473-ban a megyei jobbágyok egyforintos adót fizetnek (Ub VI. 545–546; idézi Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet 106).

28 Solymosi László: *Az Ernuszt-féle számadáskönyv és a középkor régi népességszáma. (A középkori megyei adószámadások forrásértéke).* Történelmi Szemle XXVIII(1985). 414–436 (a továbbiakban Solymosi: Az Ernuszt-féle számadáskönyv), 414.

29 Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban.* Bp. 1988 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 2). 59; Kubinyi András: *Erdély a Mohács előtti évtizedekben. = Tanulmányok Erdély történetéről.* Szerk. Rácz István. Debrecen 1988. 65–73 (a továbbiakban Kubinyi: Erdély), 69.

30 Draskóczy István: *A sókamara szervezet irányítói a Jagellók idején (1490–1526).* = Uő: *A magyarországi kőszó bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek).* Bp. 2018 (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések. – A továbbiakban Draskóczy: A sókamara szervezet irányítói a Jagellók idején). 69–70; RegProvHung 584. tétel.

közbenjártak az adó ellenszegülés nélküli beszédese ügyében, és talán az erdélyi hadak mozgósításban is szerepük volt).³¹

A nemesek (jobbágynak) megadóztatása – a három nemzet *contributió*inak egyike – nem tartozott a tartomány királyi jövedelmeinek legnagyobb tételei közé. Ezt tanúsítják az I. Ferdinánd király erdélyi uralma alatt (1552–1556) készült instrukciók és jelentések is,³² melyek közül talán a legfontosabb a Werner György és Bornemisza Pál királyi biztosoké.³³ A Habsburg-adminisztráció fejlett írásbeliségének köszönhetően e rövid időszakból korábban nem ismert részletességű adataink vannak, amelyek a középkori állapotokat is tükrözik. Haller Péter kincstartó szerint az erdélyi *contributio* beszédésének hiányosságai az ispánok hanyagságának tulajdonítható; utóbbiak a vajdai hatalommal sem voltak rávehető a beszédésre, és ezt a *contributio* begyűjtői is megerősítették (1553).³⁴ Gyalui Vas László erdélyi pénzügyigazgató 1554. évi,

31 Kubinyi: Erdély 69, 72–73. Az idézett forrás új, kritikai kiadása: RegProvHung 584–595, 611–615, 746, 2584–2593, 2762–2763, 2765. sz. tételek és az ezekhez kapcsolódó jegyzetek – 1494-ben megtarthatták a birtokaikból beszédendő adót Dengelegi Pongrác Mátyás, (Harinai) Farkas Tamás, Erdélyi János, Bethlen Miklós, Gerendi Miklós, valamint Bánfi Ferenc, János és Mihály (RegProvHung 610–615). A tíz erdélyi nemes, akiknek a kincstartó 1495-ben pénzt folyósított: Apafi Ferenc, Bethlen Miklós, Mikola Ferenc, Gerendi Miklós (fejenként 100 Ft), Barlabási János (150 Ft), Erdélyi János és Farkas Tamás, Dési Péter (fejenként 200 Ft), Kendi Antal, Almási Mihály (fejenként 70 Ft), lásd RegProvHung 2765. tétel, jegyzetben a személyükre vonatkozó adatokkal. Közülük néhányan a pozsonyi békét (1491) követő 1492. évi budai országgyűlésen erdélyi követek [Neumann Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492)*. (Második közlemény). Századok CXLV(2011). 322–323. Az ekkor említett erdélyi követek: Gerendi Miklós, [Teremi] Sükösd Miklós, Somkeréki Erdélyi János és Márton, Bethlen Miklós, Szamosfalvi Mikola Ferenc, Barlabási János és Lénárd, Szobi Mihály, Gáldi Benedek, Hosszúasózi Bálint, Barcsai János, Kendefi Mihály]. Az erdélyi megyékre kivetett összegek (1494/1495): Kolozs: 5643/5583, Fehér: 6788/6688, (Belső-)Szolnok: 2806/2756, Doboka: 3102,5/3100, Hunyad: 5654,5/5604,5, Küküllő: 3377/3307, Torda: 4071,5/4051,5, összesen: 31442,5/31090 forint. Ebből azonban csak 17057,5/19615,5 folyt be (RegProvHung 584–593, 2584–2593. tételek). Az ispánok, szolgabírák és adószedők fizetése: Uo. 594–595, 2610, 2612. tétel.

32 Oborni Teréz: *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556*. Bp. 2002 (Fons Könyvek 1. – A továbbiakban Oborni: Erdély pénzügyei). 173, 180 (I. Ferdinánd 1553. évi királyi utasítása Haller Péter kincstartó számára).

33 *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*. I–IV. Von Johann Christian Engel. Halle 1797–1801. III. 10–12 (De contributione subsidiorum in Transylvania c. fejezet. Ez utóbbi rész román nyelvű fordítása: *Călători străini despre țările române*. Vol. II. Volum îngrijit de Maria Holban–M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru–Paul Cernovodeanu. București 1970. 55–58).

34 Oborni: Erdély pénzügyei 253–254, 259.

I. Ferdinándnak címzett levele szerint az erdélyi vármegyék *contributiójának* hátralékát a vajdák hatalma nélkül lehetetlen beszedni.³⁵

Erdélyi megyék területére vonatkozó adóösszeírások 1526 előtről nem maradtak fenn.³⁶ A megyék részvételét a királynak járó adó beszédésében az alábbi, egyelőre szórványos okleveles adatok bizonyítják. A jobbágyok a királyi (állami) adót a földesúri adón felül fizették.

1464. december 4-én Mátyás király az adórovóinak (*dicatoribus*), Patai Dezső Antalnak és Zsuki Mihálynak parancsolta meg, hogy a számadásukat mutassák be neki.³⁷ Ők királyi megbízottaknak tűnnek, Zsuki Mihály és Patai Dezső Antal is előkelő Kolozs megyei nemesek, utóbbi 1460-ban kolozsi és dobokai ispán volt.³⁸ Az 1467. évi reform után általában a kincstartó nevezte ki az adószedőket.³⁹ 1470-ből egy Piri (*de Piry*) Miklós Fehér és Küküllő megyei királyi adószedőről (*exactor*) van tudomásunk,⁴⁰ aki minden bizonnyal a szolgabírákat és alispánt is adó⁴¹ Hont megyei Piri család⁴² tagja, és aki egy évvel később Pozsony város adóját hajtotta be. Őt azonban Ernuszt János kincstartó Pozsony városnak írt levelében a király emberének nevezi.⁴³ Mátyás király egy 1472. évi, sérült oklevele az egyik – valószínűleg erdélyi – megye hatósá-

35 Uo. 268–270.

36 C. Tóth Norbert: *Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában*. Századok CXLI(2007). 402–403; Solymosi: Az Ernuszt-féle számadáskönyv 414.

37 DF 255 167.

38 W. Kovács András: *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája*. Kvár 2010 (Erdélyi Tudományos Füzetek 263). 102, 152. A tekintélyes Kolozs megyei család tagjának, Zsuki Mihálynak semmilyen tisztségviselése nem ismert; őt később az erdélyi lázadás leverésekor Mátyás király 1467 végén kivégeztette, lásd Nógrády: A lázadás ára 133; Kádas István: *Az adószedés megyei kezelése (1436–1474)*. = *Márvány, tárbáz, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István–Skorka Renáta–Weisz Boglárka. Bp. 2019. 131–163 (a továbbiakban Kádas: Az adószedés megyei kezelése), 138–139.

39 Kádas: Az adószedés megyei kezelése 142.

40 Ub VI. 469 (DF 244 966). Az egyforintos királyi adó Fehér és Küküllő megyei beszedője Szebennek írt levelében a város embereinek kiküldését kéri, mert a fogarasszéki porták összeírását csak ezek jelenlétében végezheti el.

41 C. Tóth Norbert et al.: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Bp. 2017 (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. – A továbbiakban Archontológia 1458–1526. II. Megyék). 125–127.

42 Bakács István: *Hont vármegye Mohács előtt*. Bp. 1971. 176, 374 (Miklóst 1460–1474 között említik, 1475-ben már csak az özvegyét).

43 DF 240 574, az oklevelet idézi Kádas: Az adószedés megyei kezelése 142. 79. jegyz. Az oklevél kivonata: *Archiv mesta Bratislavy. Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností*. Vypracovali: D[arina] Lehotská et al. Praha 1956. 3632. sz.

gát sürgette meg, hogy a *contributió*t szedje be a nemesek birtokairól.⁴⁴ 1475-ből fennmaradt a Belső-Szolnok megye által választott adórovó és adószedő, Kodori Gál deák neve. Őt ekkor már néhaiként említik, és azelőtt meghalt, hogy elszámolt volna az uralkodónak vagy officiálisainak az (1474-ben kivevett) egyforintos királyi adó beszédésekor általa begyűjtött pénzekkel.⁴⁵ Az 1474. szeptember 21-én kezdett országgyűlés 1474. október 2-ára keltezett törvénye szerint az adószedés rövid ideig rendi kezelésbe került. Az adót minden megyében a helyi nemesség által a tehetősebbek közül megválasztandó két adószedőnek kellett a birtokosok jobbágyportáinak összeírása után beszédnie.⁴⁶ A megyei nemességre bízott adószedés azonban már 1475-ben megszűnt.⁴⁷

Az 1498. évi Szent György-napi országgyűlés a megyékre bízta a nem bandériumtartó nemesek egyforintos adójának a felét, az úgynevezett hadi pénzt (*pecunia exercitualis*). A hadiadót azonban korábban is beszédtek, Erdélyben is.⁴⁸ Ebben az évben azonban a teljes adót megyei választott adószedő szedte be.⁴⁹ A hadiadó beszédésére Erdélyben ebből az évből Belső-Szolnok megyéből van adat, amikor is II. Ulászló király – Beszterce város panaszára – a kincstartónak (egyben a leleszi prépostnak), a királyi jövedelmek – a *quinquagesima* és a *pecunia exercitualis* – erdélyi és Belső-Szolnok megyei adórovóinak és beszédőinek szóló parancslevelével eltiltotta a címzeteket attól, hogy Radnávölgye mezővárosban és tartozékain lakó jobbágyoktól ezeket az adókat beszedjék, mert azokat Mátyás király a megyéből kiszakítva a városhoz csatolta.⁵⁰

44 DF 257 817. A címzett valamelyik erdélyi megye lehetett, mert az oklevél a Kemény család malomfalvi levéltárában maradt fenn, ENMLt a KNLt őrizetében.

45 Kádas: Az adószedés megyei kezelése 154.

46 Uo. 132.

47 Uo. 135.

48 Pl. a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvében fennmaradt keltezés nélküli, kiadója által 1454-re datált bejegyzésben már említik – egy birtokátruházás kapcsán – a hadiadót (*exercitualis contributio*: KmJkv I. 1161. sz.).

49 Kádas István: *A megye pénze. A zsoldosok fenntartására kivetett adó és a megyei pénztár (1498–1511)*. = *Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István–Skorka Renáta–Weisz Boglárka. Bp. 2018 (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések). 185–203; Uő: Az adószedés megyei kezelése 145.

50 KNLt, Beszterce város levéltára (Arhiva oraşului Bistriţa), 314. sz. [1498. XII. 5. (CJ-F-00044-1-314)]. A DF-ből hiányzó oklevél közlései: *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. I–XXI. Supl. I–II. Bucureşti 1876–1942 (a továbbiakban Hurmuzaki) II/2. Culese, adnotate şi publicate de Nicolae Densuşianu. Bucureşti 1891. 396–397 (értelemzavaró hibákkal); XV/1. *Acte şi scrisori din arhivele oraşelor ardeleni (Bistriţa, Braşov, Sibiu)*. Publicate după copiiile Academiei Române de N. Iorga. Partea I. 1358–1600.

1498-at követően a korábbi egyforintos adót megosztották: általában 50, néha 60 dénárt a király kapott *subsidium* néven, és királyi adószedők szedték be, míg a maradékot, *pecunia exercitua* néven, a megyei adószedők.⁵¹ A *pecunia exercitua* Brandenbúrgi György vajdahunyadi uradalmán is beszédtek a birtok 1511–1513 között kelt, legkorábbi számadásai szerint.⁵² 1514-ben utóbbi katonákat állított ki a vajda számára, talán a visszatartott királyi adó egy részéből.⁵³

1499-ben és 1500-ban a városokat és a városok örökölt birtokait felmentették ezen adó alól, tehát nem kényszerítették azokat arra, hogy a jobbagyokkal együtt viseljék a katonai szolgálat terhét (fizetniük kellett viszont a kezükön levő zálogbirtokok után, valamint az egyes polgárok birtokai után is). 1525-ben azonban a rákosi országgyűlésen kötelezték a városokat minden birtokuk

București 1911. 150; Albert Berger: *Urkunden Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*. I–III. Aus dem Nachlass hgg. Ernst Wagner–Ioan Dordea–Ioan Drăgan–Konrad G. Gündisch. Köln–Weimar–Wien 1986–1998 (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 11/I–III). I. 390. sz.

- 51 Kubinyi András: *A mohácsi csata és előzményei*. = Uő: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete*. Bp. 2007 (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. – A továbbiakban: *Nándorfehérvártól Mohácsig*). 165. 58. jegyz., 167; Uő: *Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországon*. = *Nándorfehérvártól Mohácsig 220–221*; Draskóczy István: *A királyi jövedelmek a 16. század elején Magyarországon. Szempontok bányászatunk és külkereskedelmiünk történetéhez*. = *Historia critica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből*. I. Szerk. Manhercz Orsolya. Bp. 2014 (Publicationes Instituti Historici Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae). 77; Martyn Rady: *Jagello Hungary*. = *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*. IV. 1490–1526. From the manuscript of Ferenc Döry edited and translated by Péter Banyó and Martyn Rady with the assistance of János M. Bak with a Glossary and Index for DRMH 1–5 compiled by Zsolt Hunyadi. Idyllwild–Bp. 2010 (The Laws of Hungary. Series I. Volume 4. – A továbbiakban DRMH IV). xxii; 1498: 16. tc., 1500: 21. tc., 1523: 19. tc., vö. DRMH IV. 96–98, 151–153, 258–259.

- 52 Pataki: Hunedoara 4 (DF 267 285/15). Vö. Pataki József: *A vajdahunyadi váruradalom a XVI. század első évtizedeiben*. EM LIV(1992). 1–4. sz. 90–101 (a továbbiakban Pataki: A vajdahunyadi váruradalom) 24.

- 53 1514-ben II. Ulászló király azért parancsolta meg Szapolyai Jánosnak, hogy a vajdának az erdélyiek által megszavazott *subsidium*ot ne szedesse be Brandenbúrgi vajdahunyadi és más erdélyi birtokairól, mert az korábban 600 lovast állított ki a vajda számára, ráadásul a nagyszámú saját fegyveresét is eltartotta. Lásd *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV*. Maiorem partem collegit Antonius Nagy Fekete. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redegit Geisa Érszegi. Bp. 1979 (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 12. Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes 12). 285–286.

után fizetni, majd az 1525. évi hatvani országgyűlésen ezt a kötelezettséget az újonnan megszerzett városi birtokokra korlátozták.⁵⁴

1499. február 4-én Szentgyörgyi Péter vajda megsűrgette Doboka megye hatóságát és az ottani nemesség *universitasát*, hogy az adórovók kimutatása szerinti királyi adót (*contributio regie maiestatis*) a megye jobbágyaitól gyűjtsék be, mert lejárt a Harinai Farkas Tamás és Somkeréki Erdélyi János adószedők által kitűzött határidő.⁵⁵ A két adószedő Doboka, illetve Belső-Szolnok megyei tekintélyes nemes; Farkas Tamás asztalnokmester volt 1474–1476 között,⁵⁶ 1493-ban székely alispán és görgényi várnagy,⁵⁷ Erdélyi János pedig – ha valóban róla van szó – 1497-ben alkincstartó.⁵⁸

1513-ban Szapolyai János vajda megtiltotta Kolozs megyének, hogy Zsuki István 53 portát kitevő vagyonából járó 47 forint királyi adót beszedje (*subsidia maiestatis regie*). A parancsot Kolozs megye hatóságának és az adószedőknek címezte (*exactoribus presentis subsidii*);⁵⁹ 1518-ban ugyanő Hunyad megye hatóságának parancsolta meg, hogy az erdélyi nemesek által a királynak felajánlott 60 dénáros adót (*subsidium sue maiestatis*) hajtsa be és adja át az adószedőknek;⁶⁰ 1526-ban pedig arra utasította Fehér megyét, hogy a királyi adót (*subsidia maiestatis regie*) fizesse meg a kincstartó emberének.⁶¹

A király felmentést adhatott a megye által beszedett hadiadó alól, és erről értesítette a megyét: 1526-ban II. Lajos király megparancsolta Belső-Szolnok

54 Kubinyi András: *A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458–1526 közötti időre)*. Tanulmányok Budapest Múltjából XXI(1979). 19.

55 *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára*. S. a. r. Géresi Kálmán. I–V. Bp. 1882–1897. III. 32–33 (DI. 99 190).

56 C. Tóth Norbert et al.: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Bp. 2016 (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. – A továbbiakban: Archontológia 1458–1526. I. Főpapok és bárók). 115.

57 RegProvHung 2765. tétel; András W. Kovács: *Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458–1526)*. *Transylvanian Review* XXI(2012), Supplement nr. 2. (Institutional Structures and Elites in Sălaj Region and in Transylvania in the 14th–18th Centuries). Ed. András W. Kovács. Linguistic ed. Emese Czintos. 130. 64. jegyz. (mindkét helyen az idézett oklevél: TelOkl II. 190).

58 Archontológia 1458–1526. I. Főpapok és bárók 131. Bizonyos azonban, hogy István egykori erdélyi alvajda (1462–1465, 1476) fia. Lásd uo. 85–86; Engel: Genealógia, Kacsics nem, 5. tábla: Farkas (szeszármai, harinai) és Becsegergely nem, 4. tábla: Erdélyi (somkeréki).

59 *A Szapolyai család oklevéltára. Documenta Szapolyaiana. I. Levelek és oklevelek. Epistulae et litterae (1458–1526)*. Közreadja Neumann Tibor. Bp. 2012 (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. – A továbbiakban: SzapolyaiOkl). 390–391.

60 Uo. 413–414.

61 Uo. 513–514.

megye hatóságának, hogy a váradi püspökségnek e megyében található birtokairól ne szedje be a *subsidiум*ot, mert azt Perényi Ferenc váradi püspöknek és Bihar megyei ispánnak adományozta a király javára tett korábbi költségei elmentételezéseként úgy, hogy azt majd a püspök szedhesse be.⁶²

A be nem fizetett adó miatt a fizetést elmulasztó nemes birtokaiból lehetett elégtételt venni, és ezt a megye kellett, hogy végrehajtsa. 1523-ban Tomori István erdélyi alvajda értesítette Torda megyét, hogy Háportoni Forró Tamás az adót (*subsidiум regie maiestatis*) megfizette, ezért nem kell a birtokaiból elégtételt venniük.⁶³

Az adószedés kapcsán indult perek is a vajdai, nem pedig a megyei ítélőszékre tartoztak: 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda megparancsolta az összes erdélyi megyének, hogy a királynak járó *contributio* és az udvarnokpénz beszedése okán indult pereket ne a megyei ítélőszék, hanem a vajda előtt tárgyalják.⁶⁴ Nem mond ellen ennek az elvnek a következő ügy sem: 1483-ban Bátori István vajda Csicsó vár udvarbírájának (*provisor curie*) megparancsolta, hogy állítsa Belső-Szolnok megye legközelebbi ítélőszéke elé a vár birtokosának, Szerdahelyi Mihálynak azon rettegi szolgálait és jobbágyait, akik rovóknak adták ki magukat, és megadóztatták Erdélyi István virágosberekai, németi és csépáni jobbágyait.⁶⁵ A per tehát nem az adózás ügyében, hanem az azzal kapcsolatos csalás miatt indult, és a vajda csak a jogkörével élve adott utasítást az udvarbírónak (ráadásul az elkövetők nem nemesek, hanem jobbágyok voltak).

Az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy az adó kivetése és beszedése megyénként történt. 1526-ban, amikor II. Lajos király Barcsai Pál magiszter, erdélyi ítélőmester kérésére ennek Tótháza nevű Kolozs megyei birtokát áthelyezte

62 Szabó Dezső: *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*. Bp. 1909 (a továbbiakban Szabó: Országgyűlések II. Lajos korában). 219–220. (DL 30 083; a közlés fejregesztájában tévesen szerepel címettként Külső-Szolnok megye Belső-Szolnok helyett). Itt a püspökség Belső-Szolnok megyei Bálványos váráról, illetve Doboka és Kolozs megyei jószágairól van szó, vö. RegProvHung 597. tétel. A hadisegélyt a király máskor is elengedte. 1514-ben II. Ulászló megparancsolta Szapolyai János vajdának, hogy a vajdahunyadi uradalomban ne szedesse be a *subsidiум*ot, hanem hagyja azt az uradalom birtokosánál, Brandenburgi Györgynél (lásd 53. jegyz.); Hunyad megye hatóságának címzett parancslevélről nem tudunk, valószínűleg ilyen nem is kellett kiállítani, mert a megyében Brandenburgi familiárisai voltak ekkor az (al)ispánok (Archontológia 1458–1526. II. Megyék 406).

63 Szabó: Országgyűlések II. Lajos korában 195 (DL 47 526).

64 DF 261 080.

65 TelOkI II. 157–158 (DL 74 219).

Torda megyébe, parancslevelét, hogy ezt tartsák tiszteletben, mások mellett az adórovóknak és az adószedőknek is címezte.⁶⁶

Az adószedők munkáját az ispánok segítették, ez utóbbiakat a vajda vagy ennek akadályoztatása esetén az alvajdák utasították a kiváltságoltak mentesítésére. 1513. április 2-án Turóci Miklós erdélyi alvajda Szeben városnak írva arra utasította az adószedőket és az ispánokat, hogy a mostani *subsidium* be nem fizetése miatt – Lulai János szebeni kamaraispán és a vajda egyezségének megfelelően – a vajda visszatértéig ne büntessék a Szebenhez tartozó birtokokat és egyházakat. Elmondása szerint ebben az ügyben már írt az adószedőknek, és ugyanezt előszóban elmondta a Fehér megyei alispánjának, aki a napokban nála járt, továbbá a levele bemutatójával egy olyan parancslevelet küld, amellyel az érdekelt feleket a vajda szerencsés visszatértéig türelemre inti.⁶⁷

A királyi adók mellett a megye tisztségviselői részt vehettek földesúri adók beszédésében is. Így történt ez a 16. század elején a vajdahunyadi uradalomban, mert ennek birtokosának, Brandenburgi Györgynek az emberei nemcsak a megye (al)ispánjai voltak 1510–1530 között,⁶⁸ hanem az uradalom intézői is. Ők a földesúri adók mellett beszédették az ország szokása szerinti *taxa regiát* és a *quingagesimát* is.⁶⁹ A fennmaradt számadásoknak egy jelentős részét 1517 óta bizonyosan Bekes János⁷⁰ foglalta írásba, aki hunyadi várnagy és Hunyadi megye ispánja volt (Szentimrei) András deákkal együtt. 1530 (nyarán?) a királyi adót az egész megyében az I. Ferdinánd pártján levő uradalom emberei szedték be, amikor a megye ekkor már a királlyá koronázott Szapolyai János hűségén volt. Az adószedők egyikét a János-pártiak elfogták, és a nála talált pénzt elvették.⁷¹

66 ENMLt, iktári Bethlen család levéltára (Arhiva familiei Bethlen de Ictar), 1526. VII. 17. (f. III. p. Divis. ap.) [CJ-F-00329-1-131].

67 Szász Nemzeti és Szeben város levéltára, Urkunden (Magistratul oraşului şi scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale – a továbbiakban Urk.), a Román Nemzeti Levéltár Szeben Megyei Hivatala, Nagyszeben (Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, Sibiu) őrizetében, V. 1235. sz. (1513. IV. 2., SB-F-00001-1-U5-1235).

68 Archontológia 1458–1526. II. Megyék 406.

69 Pataki: Hunedoara 2–3; Uő: A vajdahunyadi váruradalom 94–96.

70 Pataki: Hunedoara 28.

71 „Registrum super taxam regiam quam in toto comitatu exegerunt et nos quoque siquidem cum maxima astucia exigere et reservare potuimus; pro cuius taxe ratione proposueramus Thoma[m] Porkolab et Michaellem Nagy. Hi in exactione illius taxe exposuerunt fl IIII et ad avenam emendam ex his dederunt fl III. Insuper et pro feno equis fodinalibus refalcate

4. *Mentességek*

A szász székek és városok birtokában levő, jogilag hozzájuk „csatolt” falvakban nem szedték a megyei nemesség jobbágysai által fizetett adókat.⁷² A megyétől való „elcsatolás” elsősorban a joghatóság alóli mentességet jelentette, de ezzel járt a megyékben szedni szokott adó és a megyebeliek katonáskodási kötelezettsége alóli mentesség is. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy adófizetési vagy katonáskodási kötelezettségeik megszűntek volna, hanem csak azt, hogy e kötelezettségeket az új közegük szerint kellett, hogy teljesítsék. Dolgozatunknak nem célja a megyei adózás és megyei katonaállítás kötelezettsége alól kivett valamennyi terület felsorolása (ide tartozott például az egész Székelyföld és a Szászföld, egy ideig a megyei szervezeten kívüli Fogarásföld, továbbá a más módon adózó városok, ezek megyei birtokai és bizonyos mezővárosok is). Ezek közül az alábbiakban csupán azokkal foglalkozunk, amelyekkel kapcsolatosan a megyei adószedők eltiltására, az adók alóli mentességre vonatkozó adatokkal rendelkezünk, jellemzően olyan településekkel, amelyek korábban a megye joghatósága alá tartoztak, később azonban valamilyen kiváltságolt városhoz, székhöz vagy kerülethez kerültek. Az ilyen ügyekben kelt parancsok igen fontos, máshonnan nem pótolható adatokat őriztek meg, leginkább a megyei adószedésről, és részletezik azt is, hogy milyen adófajta nem kell beszedni.

sunt fl IIIH. Insuper et Thoma Porkolaab in eadem exaccione per Johannistas captus et depredatus, ab eodem receperunt fl XVI. Nichilominus ex eadem taxa manibus meis assignaverunt in pecuniis in toto fl LXXII.” Pataki: Hunedoara 53.

- 72 A sommás megfogalmazás szerint „a földesúri birtokok népe a kamara hasznát, illetve az országgyűlések által megállapított kötelezettségeket (*contributio, subsidium, taxa* stb.) telkenként egységesen megállapított összegben fizette. Ezzel szemben a szászok adója előre meghatározott összegű volt, melynek elosztása már az ő feladatuk volt” (Draskóczy István: *A szászöldi adózás kérdésehez* = *Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történetéhez 60. születésnapjára*. Szerk. Horn Ildikó. Bp. 1993. 81). A szászok megyei birtokaira lásd Georg Eduard Müller: *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität 1141–1876*. Hermannstadt 1941. (a továbbiakban Müller: Stühle und Distrikte) 306–309. Megjegyzendő, hogy a szászok által adományba kapott megyei jobbágfalvaknak sajnos csak egy része szerepel a Hétszék háztartásfőinek 1488. évi összeírásában, lásd Draskóczy István: *Az erdélyi Szászöld demográfiai helyzete a 16. század elején*. EM LXI(1991). 1–2. sz. 1–30 (a továbbiakban Draskóczy: Az erdélyi Szászöld), 4–6.

4. 1. A kolozsmonostori apátság

Mint fentebb említettük, a kolozsmonostori konvent birtokai Zsigmond király 1435. április 1-jei és II. Ulászló király 1492. augusztus 27-i oklevele értelmében mentesültek az udvarnokpénz fizetésének kötelezettsége alól.⁷³ Zsigmond király említett oklevele az erdélyi püspök és az erdélyi káptalan, illetve minden más egyházi birtok jobbágyságát is mentesítette ezen adónem fizetése alól.

4. 2. A szász Hétszék és Szeben birtokai

Az erdélyi szászok a középkorban kétféle adót fizettek a királynak: a kiváltságleveleik alapján megállapított cenzust (*census*) mint földesuruknak és a rendkívüli adót (*subsidium, taxa, contributio*).⁷⁴ A megyei területen fekvő, de szász kiváltságokkal rendelkező települések lakói ugyancsak nem a megyei jobbágyság módjára adóztak. A 15. századból több olyan királyi, vajdai és alvajdai parancslevél maradt fenn, amelyek tiltják a megyei adó kivetését és behajtását a kiváltságolt településeken. Mivel e birtokok többsége Fehér és Küküllő megyék területén feküdt, a címzettek leggyakrabban e két megye hatósága és az oda kiküldött adószedők, királyi oklevelek esetében pedig általában a vajdák és az alvajdák. Például Mátyás király 1475. június 9-i oklevelének címzettjei az egyforintos királyi adó (*contributio*) erdélyrészi, de leginkább Fehér és Küküllő megyei beszedői, a kedvezményezettek pedig a hétszéki és a kétszéki, barcasági (*terra*), brassói és besztercei (mindkettő: *civitas*) szászok, továbbá a kerci és egresi apátságok, illetve a szebeni prépostság szászokhoz csatolt birtokai. E mentesség oka az, hogy a szászoknak közösen kellett 10 000 aranyforintot befizetniük úgy, hogy ennek a tehernek az elosztásáról maguk gondoskodnak.⁷⁵ A megyéktől városokhoz és szász székekhez csatolt birtokok adózási rendje csak későn állapodott meg véglegesen. 1473-ban Beszterce Szebenbe küldött követe úgy értesült, hogy a megyéktől a Hétszékhez csatolt birtokokra kivetik a (megyékben szedett) adót, és azok adózni is

73 1435: CDHung XI. 459–461; KmJkv I. 64. 286. jegyz. (az itt idézett forrás: 1492: DL 32 511). Kolozsmonostor (Cluj-Mănăstur, 1KL28) régi német neve: Absdorf.

74 Simon Zsolt: *Az erdélyi szászok adói a Jagelló-korban*. Kézirat. <http://real.mtak.hu/41632> (letöltés ideje: 2019. márc. 29.) 1. 1. jegyz. (a korábbi szakirodalom felsorolásával).

75 Ub VII. 53 (DF 244 998).

fognak.⁷⁶ Az adómentesség megőrzését úgy látszik a későbbiekben olykor ki kellett jární.⁷⁷

A települések felmentését az adószedés alól az alvajdáknak, a megyéknek, az adórovóknak és az adószedőknek címzett, ismétlődő vajdai (olykor királyi) parancsokkal kellett biztosítani.⁷⁸

4. 2. 1. Az egresi monostor, a szebeni prépostság és a Salgói Miklóstól elkobzott jószágrészek, illetve a kerci apátság birtokai

1416-ban Zsigmond király megparancsolta Csáki Miklós erdélyi vajdának, hogy az egresi apátság Monora, Csanád, Apátfalva és Sorostély nevű birtokaiban (Fehér vm.) élő *hospes*eket és népeket hagyja továbbra is az erdélyi hét százsz

76 Hegyi Géza: *Radna és a Radna-völgy a középkorban (1241–1469/1475). Birtok- és településtörténet.* EM LXVIII(2006). 3–4. sz. 32–54 (a továbbiakban Hegyi: Radna), 51. (Az itt idézett forrás: Ub VI. 546.) Vö. Ub VII. 135–136.

77 1494. október 28-án (Tolnai) Máté deák azt írta Szeben városának, hogy a kincstartó nem engedélyezte Offenbánya adójának elengedését – az offenbányai kamara a város által bérbe vett szebeni kamarához tartozott, de az adószedőknek azt írta, hogy Szeben tartozékait, amelyeket addig sem adóztatták a nemesi birtokokkal együtt, most se adóztassák (RegProvHung 605. tétel, az idézett oklevél: DF 245 525); 1495. október 22-én (Ernusz) Zsigmond kincstartó arról tájékoztatta a szebeni polgármestert, hogy megírta Istvánfi Miklós adószedőnek, hogy az egresi apátság négy birtokát és a város más birtokait mérje fel (végezze el az adó kirovását), de az adójukat nem kell beszélnie (RegProvHung 2584. jegyz.; az idézett forrás: DF 245 418).

78 A parancslevelek időrendben a következők: 1434: Ub IV. 528 (DF 244 749); 1469: Ub VI. 394–395 (DF 245 176); 1476: Ub VII. 104–105 (DF 245 012); 1485: Ub VII. 399–400 (DF 245 886; a közlésben a 13. sorban az értelemzavaró *cumque* szó az eredetiben szereplő *nunquamra* javítandó); 1488: DF 245 101–245 102; 1490: DF 245 120; 1491: DF 245 385; 1492: DF 245 153 (itt az 1490 szeptemberében az országgyűlés által megszavazott 20 (vagy 50) dénáros adóról lehet szó (vö. Neumann Tibor: *Királyi hatalom és országgyűlés a Jagelló-kor elején.* = *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig.* Szerk. Dobszay Tamás et al. Bp. 2014. 51–52), amit ezek szerint 1491 nyarán be is szedtek Erdélyben; 1492: DF 245 158; 1493: DL 36 614 (korábbi jelzete: Urk. II. 525. sz., tehát Szeben város levéltárából került a DL-be); 1495: DF 245 215 és 245 217 (vö. DF 245 417 és 245 418, illetve Draskóczy: Az erdélyi Szászföld 5. 23. jegyz.); 1499: DF 245 280; 1504: Hurmuzaki II/2. 522–523 (DF 245 617); 1508: DF 245 663; 1509: DF 245 679; 1511: DF 245 708; 1513: DF 245 721–245 722; 1513: Urk. V. 1235. sz. (SB-F-00001-1-U5-1235); 1514: DF 245 739 és 245 741; SzapolyaiOkl 360–361 (DF 245 745); 1543: Urk. IV. 416. sz. (SB-F-00001-1-U4-416). Az alispánokhoz és dicátorokhoz küldött, Szeben tartozékainak adóztatását tiltó két, 1509. évi vajdai parancslevél említése: *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation.* Mit mitteln der Sächsischen Universität herausgegeben vom Ausschuss der Vereins für siebenbürgische Landeskunde. I. Von c. 1380–1516. Hermannstadt 1880 (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Archiven. – A továbbiakban: Rechnungen Hermannstadt). 507, 508.

szék bandériumában hadba vonulni, és gátolja meg, hogy az erdélyi nemesek azokat a saját bandériumukba kényszerítsék.⁷⁹ 1417-ben a király – speciális káplánja, Imre egresi ciszterci apát kérésére – megtiltotta, hogy az egresi monostor ugyanezen birtokait az apát halálakor bárki elfoglalja, vagy jövedelmeit, *census*át, *collectá*ját beszedje, mivel a birtokok védelmét a hét szász székre bízta.⁸⁰ 1495 májusában (Ernuszt) Zsigmond kincstartó 100 forintnyi sőt utalt ki Szebennek a királyi adó beszédésekor e négy birtokon elszenvedett káraik enyhítésére.⁸¹

1424-ben Zsigmond király Szeben városnak adományozta a szebeni Szent László király prépostságot három birtokával (Nagy- és Kisekemező, Rüszt) együtt, továbbá a Küküllő megyei Bolkács és Zsidve birtokokból a Salgói Miklóstól elkobzott részeket.⁸² Ettől fogva ezek a birtokok nem a megyei birtokok módjára adóztak, hanem Szeben kiváltságainak megfelelően, ám ezt be is kellett tartatni. 1494 áprilisában Szeben város polgármesterének a vajdá-

79 *Zsigmondkori oklevéltár* I–II/1–2 (1387–1410). Összeáll. Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958. III–VII (1411–1420). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerk. Borsa Iván. Bp. 1993–2001. VIII–IX (1421–1422). Borsa Iván–C. Tóth Norbert. X (1423). C. Tóth Norbert. XI (1424). Közzéteszi Neumann Tibor–C. Tóth Norbert. XII (1425). Közzéteszi C. Tóth Norbert–Lakatos Bálint. XIII. (1426). Közzéteszi C. Tóth Norbert–Mikó Gábor, Lakatos Bálint közreműködésével. Bp. 2003–2017 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 55. – A továbbiakban ZsOkI). V. 1896. sz.; Ub IV. 17–18. Az egresi monostor e négy birtokát I. Károly király már 1315-ben a szebeni szászok védelme alá helyezte (CDTrans II. 228. sz.). Apátfalva magyar és német (Abtsdorf) neve az egresi apátság birtoklására utal. Apátfalva másik neve: Holdvilág (1491: DF 245 385).

80 ZsOkI VI. 969. sz.; Ub IV. 53–56. Az oklevél 1494. évi megerősítéséből (DF 245 208). Az egresi (Igrış, Egresch, 1CSD40) monostor birtokainak román és német nevei: Monora (téérképen: 15; Mănărade, Donnersmarkt, 1FH16), Csanád (16; Szászcsanád; Cenade, Scholten, 3FH16), Holdvilág/Apátfalva (17; Csicsóholdvilág; Țapu, Abstdorf, 2FH16), Sorostély (18; Soroștin, Schoresten, 4FH16).

81 RegProvHung 605. tétel, jegyz. (az idézett oklevél: DF 245 417).

82 Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Cluj-Kvár 1922. 325–326. Az adománylevél: Ub IV. 217–220. = ZsOkI XI. 972. sz. (DF 244 687); Müller: Stühle und Distrikte 305. Nagy- és Kisekemező (téérképen: 1–2) német nevei (Grossprobstdorf, Kleinprobstdorf; 1SZF24 és 2SZF24) a prépostság birtoklására utalnak, akárcsak a települések ebből származó történeti román nevei (Proștea Mare és Proștea Mică/Proștița); az előzmény nélküli mai hivatalos elnevezéseket (Târnava és Târnăvioara) 1956-ban kapta adminisztratív úton a két település (Szabó M. Attila: *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helység-névtára*. Csíkszereda 2003. II. 1024, 1026). Rüszt (téérképen: 3) román és német nevei: Ruși, Reussen (3SZF6). 1552-ben Bátori András erdélyi vajdának Küküllő megye ispánjainak kellett megparancsolnia, hogy adják vissza Szeben városnak és a Hétszéknek a bolkácsi és zsidvei részeket [Urk. IV. 643. sz. (SB-F-00001-1-U4-643)].

hoz és onnan „a szolgabírákhoz” (itt nyilván az adószedésben részt vevő Küküllő megyei szolgabírákra kell gondolni) kellett küldenie egy famulust az Ekemezőről (bizonyára az adó fejében) elhajtott marhák ügyében, majd valamivel később, júliusban újból a vajdához a szolgabírák által Ekemezőre kivetett adó ügyében (*ex parte dicationis per indices nobilium facte*). Ugyanő 1495 folyamán újból intézkedett: famulusát küldte Bolkácsra a nemesek adószedése miatt, Kolozsvárra az alvajdához, illetve Istvánfi Istvánhoz (az adószedést felügyelő sókamaraispánhoz) Szeben meg nem nevezett tartozékainak adóztatása ügyében, 1497-ben pedig egy meg nem nevezett birtokról a szolgabírák által elhajtott marhák ügyében kellett közbenjárnia a vajdánál.⁸³

A kerci apátság és birtokai a joghatóság, az adózás és a katonáskodás tekintetében Hétszék kiváltságait élvezték már a 13. századtól fogva;⁸⁴ a birtokokat 1474-ben Mátyás király újból a szebeni Szűz Mária-egyház védnöksége alá helyezte, és birtokait ennek adományozta,⁸⁵ ám a vajda emberei ezután is olykor adóztatni akarták.⁸⁶

83 A teljesség igénye nélkül: Rechnungen Hermannstadt I. 169, 174, 184–186, 194, 250, 464. Bolkács (a térképen: 4; Bălcaciu, Bülkesch, 1KÜ28) és Zsidve (5; Jidvei, Seiden, 2KÜ28) egy része továbbra is Küküllő vármegyéhez tartozott, erre legutóbb lásd Andrei Nacu: „Die Dorfhälften” auf dem Verwaltungsgebiet der siebenbürgisch-sächsischen Stühle (15–19. Jh.). Forschungen zur Volks- und Landeskunde LV(2017). 37–48 (a továbbiakban Nacu: „Die Dorfhälften”), 38–39.

84 1264-ben István ifjabb király a kerci kolostor népeit mentesítette az erdélyi vajda és a bárók beszállásolásaitól (*descensus*), és biztosította számukra, hogy az adókat a szebeniek kiváltságai szerint és azokkal együttesen fizethetik (CDTrans I. 250. sz.); ezt a kiváltságot később rendre megerősítették (uo. I. 316., 577. sz., II. 49. sz.), 1322-ben I. Károly király ki is terjesztette, és Kercet birtokaival együtt Szebenhez csatolta (uo. II. 420. sz.). Lásd még 1469: Ub VI. 394–395 (DF 245 176).

85 Ub VII. 5–6 (1474), 138–139 (1477). Az 1477. évi adományt 1494-ben Ulászló király is megerősítette: RegProvHung 605. tétel, jegyz. (az idézett oklevél: DF 245 206). Kerc birtokai (Cârța, Kerz, 1SZF9): Apátfalva (térképen: 6; Szászapátfalva; Apoș, Abstdorf, 1SZF12), Földvár (7; Feldioara, Marienburg, 1SZF10), Glimboka (8; Glâmboca, Hühnerbach, 10SZF8), Kercisóra (9; Strezakercisóra; Cârțișoara, Oberkerz, 7FG1), Keresztúr (10; Criș, Deutsch-Kreuz, Szászkeresztúr, 1SZF18), Kisdisznód (11; Cisnădioara, Michelsberg, 18SZF6), Kolun (12; Colun, Kellen, 2SZF9), Mese (13; Meșendorf, Meschendorf, 3SZF18), Miklóstelke (14; Cloașterf, Klosdorf, 2SZF18), lásd CDTrans II. 420. sz.; ZsOkI VI. 1712. sz. = Ub IV. 68; ZsOkI VI. 1736. sz. = Ub IV. 71; Müller: Stühle und Distrikte 305; Hegyi Géza: Erdély és a Szilágyság birtokviszonyai 1341-ben (a CDTrans IV. térképmelléklete).

86 1493: Rechnungen Hermannstadt I. 163.

4. 2. 2. Péterfalva és Rovás

1486-ban Mátyás király az erdélyi vajdának és Fehér megyének meghagyta, hogy az abban a megyében található Péterfalva és Rovás birtokok lakóitól a megyei nemesség (jobbágysai) által fizetett adót (*taxa, collecta*) ne hajtsák be, mert azokat a birtokokat a szász székekhez csatolta, és felmentette az erdélyi vajda és a fehéri ispán joghatósága, valamint a katonáskodás terhe alól (a két birtokot korábban Veresmarti Péter özvegye hagyta a szebeni Szűz Mária-egyházra).⁸⁷ 1488-ban királyi *exemptionalis* oklevélre hivatkozva tiltotta meg Telegdi István alvajda Fehér megyének, hogy a királynak járó taxát és udvarnokpénzt szedjen a rovási népektől, mivel a birtok a szebeni Szűz Mária-egyházé.⁸⁸ 1506-ban Szeben város a Fehér megyei szolgabírákhoz eljuttatott vajdai oklevéllel próbált kárpótlást nyerni a királyi adó fejében (*propter dicam regiam*) Rovásról és a szebeni egyház más birtokairól elhajtott marhák ügyében.⁸⁹ Rováson egyébként mindvégig voltak nemesi jószágrészek (amelyek ügyében a megyei és a vajdai ítélőszékek maradtak illetékesek).⁹⁰

4. 2. 3. Talmács

A király ki is szakíthatott egy települést a megye joghatósága alól. 1453-ban V. László király – lényegében a hatalmat főkapitányi címmel gyakorló Hunyadi János – Talmács és Latorvár várakat, továbbá Vöröstornyt, illetve az ezekhez tartozó uradalmat Fehér megyéből kiszakítva a Hétszéknek adományozta, amelynek kiváltságait az adományozott birtokra is kiterjesztette,⁹¹ majd az adományt 1468-ban Mátyás is megerősítette.⁹² 1485-ben a megyei adószedőket tiltani kellett attól, hogy Talmácsról (és más szász birtokokról) adót szed-

87 Ub VII. 411–412 (DF 245 073). A két birtok, Péterfalva (térképen: 19; Kispéterfalva; Petiș, Petersdorf, 6FH34) és Rovás (20; Răvășel, Rosch, 10FH34) 1460-ban zálogként került Veresmarti Péter szebeni királybíróhoz (Ub VI. 75–76).

88 DF 245 105.

89 Rechnungen Hermannstadt I. 440.

90 DF 245 090–245 092.

91 Ub V. 374–376, 384–385. Talmács (a térképen: 21; Tălmăciu, Talmesch, 1SZF7), Latorvár (22; Lotrioara, Lauter/Lauterburg, 8SZF7); Vöröstornyt (23; Turnu Roșu, Rothenturm), Kistalmács (Tălmăcel; Klein-Talmesch, 2SZF7), Bojca (Boița, Boitza/Ochsendorf, 3SZF7), továbbá Plopi (*Plopy*) és *predium Crevțerfelth* (elnéptelenedett települések Kistalmács környékén), Porcesd (Porcești, Schweinsdorf, 4SZF7), *utraque Sebes*, azaz Alsósebes (Oltalsósebes; Sebeșu de Jos, Unter-Schewisch, 5SZF7) és Felsősebes (Oltfelsősebes; Sebeșu de Sus, Ober-Schewisch).

92 Ub VI. 358.

jenek be.⁹³ A későbbiekben ebből az uradalomból alakult ki a szász Talmács fiúszék.⁹⁴

4. 2. 4. Rukkor

1453-ban Rukkor felét V. László király a talmácsi uradalommal együtt a Hétszéknek adományozta,⁹⁵ de sorsa a többi birtoktól eltérően alakult, mert miután elvesztették, csak 1486-ban szerezték vissza a szászok.⁹⁶ 1488-ban Mátyás király az erdélyi megyéknek és az ottani adószedőknek (*comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium preterea dicatoribus et exactoribus taxarum seu contributionum nostrarum quarumcunque in partibus regni nostri Transsilvanensi*) tiltotta meg, hogy Szebenszék félbirtokára, Rukkorra (*Rwken*) adót vessenek ki; annak adóját a szászok cenzusába kellett számítani.⁹⁷

4. 2. 5. Fogaras és Omlás

Fogaras kerület (*districtus*) és az omlási uradalom 1469-ben jutott királyi adományként a Hétszék birtokába,⁹⁸ az adományt Mátyás király 1472-ben és 1483-ban újból megerősítette.⁹⁹ 1485-ben a megyei adószedőket tiltani kellett attól, hogy Omlásról és Talmácsról (és más szász birtokokról) adót szedjenek be.¹⁰⁰ 1486-ban Fogaras visszakerült a korábbi tulajdonosok, a Vingárti Gerébek birtokába.¹⁰¹ Az omlási uradalom falvai, melyek továbbra is a Hét- és

93 A parancs Fehér és Küküllő megyékhez, továbbá *dicatoribus et exactoribus quarumlibet contributionum seu taxarum nostrarum in partibus regni nostri Transilvanarum pro tempore constituendis* szólt (Ub VII. 399–400; DF 245 886; a közlésben a 13. sorban az értelemzavaró *cumque* szó az eredetiben szereplő *nunquamra* javítandó).

94 Ernst Wagner: *Historisch-Statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen. Mit einer Einführung in die historische Statistik des Landes*. Köln–Wien 1977 (Studia Transylvanica. Ergänzungsbände des siebenbürgischen Archivs 4. – A továbbiakban Wagner: Ortsnamenbuch). 354.

95 Ub V. 375.

96 Ub VII. 468–469. Rukkorra (a térképen: 24; Rucăr, Ruckersdorf, 1FH37) és a vele olykor összetévesztett Oltrákovicára (Racovița, Rakowitza, 7SZF7) vonatkozó forrásokat helyesen szétválasztva felsorolja Nacu: „Die Dorfhälften” 39. 12. jegyz. – Köszönöm Hegyi Gézának, hogy e két birtok történetére vonatkozó gyűjtését önzetlenül a rendelkezésemre bocsátotta.

97 DF 245 103. – A birtok kisebbik része továbbra is Fehér megyéhez tartozott (Nacu: „Die Dorfhälften” 39–40).

98 Ub VI. 436–437.

99 Uo. 532–533.

100 Ub VII. 399–400 (DF 245 886).

101 Ub VI. 195; DL 65 135, Fogaras (Făgăraș, Fogarasch, 1FG1) birtoklására vonatkozó további adatokkal együtt idézi Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. Kvár 1943. 227–228.

Kétszéké maradtak, utóbb a szász Szelistye (Grossdorf) fiúszéket alkották.¹⁰² 1554-ben I. Ferdinánd király a szász *universitas* panaszára megparancsolta Gyalui Vas László erdélyi pénzügyigazgatónak, hogy az erdélyi szászok birtokaiba bekebelezett Szelistye, Gallis, Vále, Kákova, Szibiel és Tiliska román falvakat, melyeket soha nem számítottak abba a megyébe, amelyben feküdtek, és sohasem fizették a nemesek adóját (*censum seu contributionem*), hanem csak a szászokét, ne számítsa a nemesi birtokok közé, és ne kényszerítse azokat sem a nemesek, sem mások adójának (*taxam seu dicam*) megfizetésére. Ugyanezt a vajdának, illetve Fehér és Küküllő megyéknek is megparancsolta.¹⁰³ 1556-ban Petrovics Péter királyi helynök kellett megparancsolja Fehér megye hatóságának, hogy Szelistye kerület (*districtus*) lakóitól ne követeljen adót.¹⁰⁴

4. 3. Felek (Kolozsvár birtoka)

1377-ben I. Lajos király Felek falu birtokosának, Kolozsvár városnak adta az ottani román jobbágyok juhötvenedét (ez a királynak járó adó volt), és megtiltotta az adószedőknek, hogy azt a továbbiakban beszédjék.¹⁰⁵ 1415-ben Zsigmond király is biztosította a várost, hogy Felek román lakói juhötvened és élelmiszer beszolgáltatására nem kötelezhetők;¹⁰⁶ 1478-ban Mátyás király megparancsolta az erdélyi adószedőknek, hogy Kolozsvár két birtokán, Feleken és Fejérden (ez utóbbit ő adományozta a városnak) a jobbágyokat ne kényszerítsék a tartományban szedett adók megfizetésére, mert e két birtok adóját a városéba kell beszámítani.¹⁰⁷ 1509-ben Perényi Imre nádor és királyi

102 Wagner: Ortsnamenbuch 356.

103 Hurmuzaki XV/1. 507–508 [eredetije: Urk. IV. 699. sz. (SB-F-00001-1-U4-699)]. A két megyének címzett 1553. XI. 23-i általános parancslevél a Szeben birtokában levő megyei birtokok adómentessége ügyében: Urk. IV. 685. sz. (SB-F-00001-1-U4-685). Az omlási uradalom (a térképen: 26; Amnaș, Hamlesch, 1FH29) települései, amelyek a későbbi Szelistye (Grossdorf) fiúszéket alkották: Szelistye (Săliște, Grossdorf/Langendorf, 4FH29), Gallis (Szebengálos; Galeș, Gallusdorf/Galisch, 3FH29), Vále (Vale, Grabendorf, 5FH29), Kákova (Szebenkákova; Cacova/Fântânele, Krebsbach, 7FH29), Szibiel (Sibiel, Budenbach, 6FH29), Tiliska (Tilișca, Telischen/Tilischka, 2FH29).

104 Hurmuzaki XV/1. 522 [az irat helyes kelte: 1556. VIII. 29., eredetije: Urk. IV. 743. sz. (SB-F-00001-1-U4-743)].

105 DF 280 997. Lásd még DF 281 002.

106 Ub III. 642.

107 Ub VII. 197. Fejérd (térképen: 28; Feiurdeni, 1KL25) falu felét és Kolozs (Cojocna, 1KL32) mezővárost (*oppidum*) 1470-ben adományozta Mátyás király Kolozsvár (Cluj, Klausenburg, 1KL29) városnak (Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Buda 1870. 234–235. A továbbiakban KvOkI). Felek (27; Feleacu, 2KL29) adómentessége ügyében kelt 1468. évi általános királyi parancslevél: KvOkI 229.

helytartó utasította arra a *taxa* és *contributio* erdélyi beszedőit, hogy Felek lakóit ne számítsák a megyei jobbágyság közé, és ezek adóit ne próbálják ott beszedni,¹⁰⁸ ugyanezt a parancsot II. Ulászló király 1510-ben megismételte Várdai Ferenc kincstartónak és a nemesi birtokok adószedőinek címezve.¹⁰⁹ A megyék részvételével szedett adók alól a későbbiekben (1557, 1560) is mentességet élvezett.¹¹⁰

4. 4. Brassó birtokai

Brassó város Fehér megyébe eső birtokai ugyancsak mentesültek a megyei adózás alól. 1496 januárjában II. Ulászló király – Brassó város elöljáróinak panaszára – megparancsolta a Fehér megyei adórovóknak és adószedőknek, hogy élclmezést (*victualia*) ne kérjenek Tohán, Zernyest, Újfalú, Sárkány és Páror birtokokról (Fehér vm.), mert azokat Mátyás király a lelki üdvéért a brassói plébániatemplom Krisztus Teste-oltárának adományozta, és adózás tekintetében is a városhoz csatolta, lakói tehát nem a nemesi birtokok jobbágyainak módjára adóznak.¹¹¹

108 DF 281 010, közlése Ioan-Aurel Pop et al.: *De vertice montis. Feleacul, Clujul și Transilvania în Evul Mediu*. Cluj-Napoca 2017 (Minerva. I. Homines et mores 15). 78.

109 DF 281 231.

110 *Oklevéltár Kolozsvár története második és harmadik kötetéhez*. Összegejt., szerk. Jakab Elek. Bp. 1888. 55–57 (1557); II. János király 1560. évi parancslevele Kolozs megye hatóságához és adószedőjéhez, hogy Feleket véglegesen töröljék a Kolozs megyei adólajstromból, a *taxát* és a *contributiót* ne követelje az ottaniaktól, mert adózás tekintetében nem a megyéhez, hanem Kolozsvár városhoz tartoznak KNLt, Kolozsvár város levéltára (Arhiva oraşului Cluj), 1560. XI. 22. [A 1, 84. sz. (CJ)-F-00001-A-1-84], régi jelzet: Fasc. D, Nr. 26; az oklevelet néhai Kiss András kolozsvári főlevéltáros kéziratos regesztáiból ismerem].

111 DF 247 078. Tohán, Zernyest: Fehér megye, töröcsvári uradalom; Barcaújfalu: Szászöld, höltövényi uradalom; Sárkány, Páror: Fogarasvidék (Engel: Térkép). E felsorolás két utolsó birtokának történetére lásd Gernot Nussbächer: *Posesiunile oraşului Braşov în Ţara Făgăraşului în secolele XV–XVII*. Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca XXIV(1981). 325–336 (a továbbiakban Nussbächer: *Posesiunile oraşului Braşov în Ţara Făgăraşului*) 325–333. 1468-ban, amikor Mátyás király megparancsolta barcasági adószedőjének, Forró Lászlónak, hogy Újfaluról [= Barcaújfaluról] ne szedje be a két aranyforintnyi adót, mert azt a brassóiaknak hagyta (Ub VI. 317), a birtok adója még a királyé.

Töröcsvárat és uradalmát 1498-ban kapta meg Brassó zálogként II. Ulászló királytól.¹¹² 1500. július 24-én¹¹³ II. Ulászló király a Brassó város birtokain élő jobbágyokat és lakosokat a királynak járó *contributio* és *taxa* fizetése és a katonáskodás tekintetében, az erdélyi országlakók közül kivéve, a szászok közé sorolta, és megparancsolta Szentgyörgyi Péter vajdának, Bornemisza János kincstartónak és az adószedőknek, hogy a felsoroltakat csak a fenti módon adóztassák. Az oklevélben említett birtokok Pürkerec, Zajzon, Hosszúfalu, Tatrang, Szentmihály, Türkös, Bácsfalu, Krizba, Apáca (töröcsvári uradalom), Sárkány, Mikefalva,¹¹⁴ Újfalu (Barcaújfalu) (a város tartozékai), Zernyest és Tohán (utóbbi kettő a brassói Szűz Mária-plébániaegyházé)¹¹⁵ egy része Fehér megyei, de így mentesültek a megyei adószedés alól. 1501. június 24-én II. Ulászló király a brassói és barcasági előjárók panaszára megparancsolta nemcsak a megyei hatóságoknak, hanem az erdélyrészi nemesek *universitasá*nak is, hogy Brassó városra és barcasági birtokaira sehol ne rójanak ki adót, az adószedők ne követeljék a *taxát* és a *censust*, mert ekképpen a panaszosok kétszeresen adóznának; megparancsolta egyúttal Szentgyörgyi Péter vajdának a kedvezményezettek védelmét.¹¹⁶ 1506-ban Telegdi István királyi kincstartó-

112 DF 247 080; Eugen von Trauschenfels: *Zur Rechtslage des ehemaligen Törzburger Dominiums*. Kronstadt 1871 (a továbbiakban Trauschenfels: *Rechtslage*). 3–4, III. sz. A töröcsvári uradalom lekötésére Brassónak, és ezutáni sorsára nézve lásd Gernot Nussbächer: *Contribuții la istoricul cetății Bran și a domeniului ei în secolele XIV–XV*. Cumidava. Culegere de studii și cercetări a Muzeului Brașov IX(1976). Partea I. 30–31. Brassó birtokaira lásd még Liviu Cîmpeanu: *Districtele săsești Bistrița și Brașov și jurisdicția lor asupra Rodnei și asupra Branului în secolele XV–XVII*. Banatica XX(2010). vol. II. 148–150.

113 DF 247 090; Trauschenfels: *Rechtslage* 6–7, V. sz.

114 Mikefalva másik neve Páró (Nussbächer: *Posesiunile orașului Brașov în Țara Făgărașului* 326).

115 Zernyest és Tohán megszerzésére lásd Müller: *Stühle und Distrikte* 306. A töröcsvári (térképen: 29; Bran, Törzburg, 1FH46) uradalom és Brassó (Brașov, Kronstadt, 1SZF20) város további birtokainak román és német nevei: Pürkerec (térképen: 30; Purcăreni, Pürkerec/Purchuressen, 7FH47), Zajzon (31; Zizin, Zaizon, 6FH47), Hosszúfalu (32; Săcele-Satu Lung, Langendorf, 1FH47), Tatrang (33; Tărlungeni, 5FH47), Szentmihály (34; Csernátfalu/Csernátfalva; Michelsdorf/Zernendorf, Săcele-Cernatu, 2FH47), Türkös (35; Săcele-Turcheș, Türkesdorf, 3FH47), Bácsfalu (36; Săcele-Baciu, Batschendorf, 4FH47), Krizba (37; Crizbav, Krebsbach, 2FH58), Apáca (38; Apața, Geist, 1FH57), Sárkány (39; Șercaia, Schirkanyen, 54FG1), Páró/Mikefalva (40; Părau, Mikesdorf, 55FG1), Újfalu (41; Barcaújfalu; Satu Nou, Neudorf/Neudorf-Burzenland, 9SZF20), Zernyest (42; Zărnești, Zernescht, 5FH46), Tohán (43; Ótohán; Tohanu, Tauchen, 3FH46).

116 DF 247 093.

nak¹¹⁷ kellett felszólítania a sókamaraispán erdélyi helyettesét, a kamarási címet viselő¹¹⁸ Csehi *litteratus* Györgyöt, hogy az erdélyi nemések adóját (*taxa nobilium*) ne követelje Brassó fentebbi birtokairól.¹¹⁹ Az adat szerint tehát a megyék adóztatása is Csehi feladata volt.¹²⁰ 1533-ban Bátori István vajda Brassóhoz írt levelében elmondta, hogy megkapta a város levelét (miszerint Töröcsvár és tartozékai a brassói egyházhoz tartoznak, és a „szent királyok” kegyéből mentesülnének a *contributio* vagyis a *taxa regia* és az *exercitatio* fizetése alól, illetve hogy ezeket a szászokkal együtt fizették volna), ám nemrégiben, amikor a szászok fejenként két aranyforintot fizettek a királynak *subsidium* gyanánt, az adó befizetését megtagadták, így most az uradalom lakói sem a szászok, sem a nemések módjára nem fizettek adót.¹²¹ Ugyanebben az évben a vajda megparancsolta Dobó Ferenc sókamaraispánnak, a megyéknek és az adószedőknek, hogy Brassó fentebb említett birtokairól ne szedjenek semmi-féle adót.¹²²

4. 5. A radnai kerület (Beszterce város birtoka)

Nem sokkal azon 1467. évi országgyűlési határozat után, amely kimondta, hogy Radna, Omlás és Fogaras királyi váruradalmak nem adományozhatók el, a radnai kerületet (*districtus Radna*) Mátyás 1469 őszén Beszterce városhoz csatolta. A szász területek is királyi birtoknak számítottak, tehát ez nem jelentette az 1467. évi határozat semmibe vételét, amely mögött egyébként is az uralkodó akarata sejthető.¹²³ 1472-ben Mátyás király – Beszterce város előljáróinak panaszára – megparancsolta a királyi adó Doboka megyei rovóinak és szedőinek, hogy a radnavölgyi kerületben (*in districtu Rodna Velgje*) lakó romá-

117 Erdélyi alvajda (1487–1493, 1495–1498) és királyi kincstartó (1504–1506), lásd Archontológia 1458–1526. I. Főpapok és bárók 87, 132.

118 Csehre lásd Draskóczy: A sókamara szervezet irányítói a Jagellók idején 70.

119 DF 246 402.

120 Lásd még DF 246 401.

121 BrNLt, Brassó város levéltára, Schnell-gyűjtemény (Arhiva oraşului Braşov, Colecţia Schnell), II. 102. sz. (BV-F-00001-03-2-102).

122 Brassó város levéltára, Kiváltságlevelek (Arhiva oraşului Braşov, Colecţia privilegii), 415. sz. (BV-F-00001-1-415). A felsorolásban szereplő Tatárfalva Tatranggal azonos.

123 Hegyi: Radna 50 [az itt idézet törvénycikk: Ub VI. 314; Mátyás király oklevele, mellyel a radnai kerület előljáróit értesítette, hogy a kerületet Besztercéhez (Bistriţa, Bistritz/Nösen, 1SZF22) csatolta: Ub VI. 420–421; Radna mezővárost (térképen: 44; Rodna, 1SZF21) és tartozékát, Radnavölgyét Doboka megyétől elvéve Besztercéhez csatolja: Ub VII. 43–44].

nokat (*Vallachos*) ne adóztassák,¹²⁴ a parancsot pedig 1498-ban – ugyancsak Beszterce panaszára – II. Ulászló király a *quingagesima* és a *pecunia exercitialis* erdélyi és Belső-Szolnok megyei beszedőinek címezve megismételte.¹²⁵ Az eladományozás után a radnavölgyiek adóját Beszterce szedte be.¹²⁶

4. 6. Volkány (Segesvár birtoka)

Volkányt 1487-ben Mátyás király csatolta Fehér megyétől Segesvárhoz,¹²⁷ és az intézkedést II. Ulászló király 1491-ben,¹²⁸ János király pedig 1531-ben megismételte.¹²⁹ 1501-ben Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda – hivatkozva az Anton Polnar segesvári polgármester által bemutatott királyi adománylevélre – utasította a hivatalban levő ispánokat, alispánokat és a vámszedőket, hogy a segesvári Szent Miklós-egyház birtokán, Volkányon, királyi *taxát* és udvarnokpénzt ne szedjenek; megtiltotta emellett azt is, hogy a megye a volkányiakat bírságolja, miként az korábban többször is megtörtént.¹³⁰ 1521-ben, amikor II. Lajos maga is megerősítette Volkány Segesvárhoz való tartozását, megparancsolta Fehér megye hatóságának és nemesi *universitas*ának, hogy Segesvár kiváltságainak kiterjesztését tartsa tiszteletben.¹³¹ 1527-ben Perényi Péter erdélyi vajda parancsolta meg az erdélyi megyei hatóságoknak, az

124 Hegyi: Radna 50–51. (Ub VI. 535.)

125 Hurmuzaki XV/1. 150.

126 Samuil Goldenberg: *Contribuție la istoria Bistriței și a Văii Rodnei la începutul secolului al 16-lea*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series IV. Historia V(1960). 1. sz. 64–67.

127 DF 278 460; Hurmuzaki II/2. 300; Friedrich Müller: *Die Schäßburger Bergkirche, ein kunstgeschichtlicher Versuch*. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde I(1853). 303–362 (a továbbiakban Müller: *Die Schäßburger Bergkirche*) 342. Vö. DL 13 225. Segesvár (Sighișoara, Schäßburg, 1SZF17) birtoka: Volkány (térképen: 45; Vulcan, Wolkendorf, 4FH53).

128 DF 278 462; Müller: *Die Schäßburger Bergkirche* 344–345.

129 Müller: *Die Schäßburger Bergkirche* 357–358.

130 DF 278 466 (másolata: DL 13 225); Müller: *Die Schäßburger Bergkirche* 347–348.

131 DF 278 467; Müller: *Die Schäßburger Bergkirche* 354–355. Ulászló király 1493-ban megparancsolta, hogy Segesvárt vezessék be újra a Küküllő megyei Bún és Hétúr birtokába, melyeket 1490-ben Mátyás király Küküllő megyéből kiszakítva Segesvár városhoz és székhöz csatolt, de később a két birtokot Bátori István vajda elfoglalta (DL 28 647). Az oklevelet idézi Gernot Nussbächer: *Luckenhafte Quellen anno 1493 in Schässburg*. = Uő: *Aus Urkunden und Chroniken. Beiträgen zur siebenbürgischen Heimatkunde. Neunter Band. Schässburg*. Kronstadt 2010. 61. 8. jegyz. Ez az a tipikus eset, ami a megyei adószedés körüli visszaéléseket produkálja. 1499-ben, amikor Szentgyörgyi Péter vajda kérésére a kolozmonostori konvent be akarta vezetni Segesvárt a két birtokba (azokat Küküllő megyeinek mondja az oklevél), Bethlen(i) Miklós familiárisa ellentmondott (DF 245 282), vö. DF 245 281.

adórovóknak és adószedőknek, hogy Volkányt ne kényszerítsék a megyebeli adójának megfizetésére, mert ekképpen kétszeresen adóznának.¹³²

4. 7. Pócstelke (Medgyes birtoka)

1508-ban II. Ulászló király felmentette a medgyesi Szent Margit-templom pócstelki jószág részén lakó jobbágyokat mindenféle rendes és rendkívüli királyi adó vagy *taxa* fizetése alól (a pócstelki birtokot a város vásárolta temploma számára).¹³³ A város középkori számadáskönyv-töredékében szerepel a pócstelki jobbágyoktól beszedett adó (1509).¹³⁴ 1514-ben II. Ulászló megparancsolta Küküllő megyének, hogy Medgyes város pócstelki jószág részén semmiféle adót (*taxát*, *contributiót* és *subsidiomot*) ne szedjen.¹³⁵

A fentebb felsoroltakon kívül az 1494/1495. évi királyi számadáskönyv továbbbi, adómentességet élvező, megyei területen fekvő birtokok felsorolását tartalmazza.¹³⁶

132 Müller: Die Schäßburger Bergkirche 355–356.

133 Csánki Dezso: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III, V. Bp. 1890–1913. V. 890–891 (az idézett oklevél: DL 29 926). Medgyes (Medias, Mediasch, 1SZF14) birtoka: Pócstelke (térekpen: 46; Păucea, Puschendorf, 34KÜ1).

134 Joseph Bedeus von Scharberg: *Mitteilungen über ein Mediascher Stadtbuch aus dem 16. und 17. Jahrhundert*. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde III(1858). 63.

135 II. Ulászló király 1514. XII. 19-i parancslevele Küküllő megyéhez (átírva I. Ferdinánd király 1552. XI. 13-i oklevelében), a medgyesi szász evangélikus egyházközség levéltárának saját kezelésben levő töredéke Medgyesen, 120. sz. Az oklevél ismeretét Adinel Dincănek köszönöm.

136 A fentebb felsoroltakon kívül nem szedték be az adót a szebeni kamarához tartozó Offen- vagy Aranyosbányáról (Torda vm.), Abrudbányáról (az erdélyi káptalan birtoka, Fehér vm.), az erdélyi püspökség birtokairól (Gyalu, Kolozs vm., továbbá Szentmihálykőhöz és Gyulafehérvárhoz tartozó birtokok, Fehér vm.), a váradi püspökség birtokairól (Bálványos vár és az ehhez tartozó Belső-Szolnok megyei, illetve kisebbrészt Doboka és Kolozs megyei jószág részekről), a püspök testvérének, Vingárdi Geréb Péter országbírónak a birtokairól (Fogaras vár, a Küküllő megyei Nádasd és Szentlászló, a Fehér megyei Vingárd és Martonfalva, mindegyik uradalommal együtt), Corvin János herceg hunyadi uradalmáról (Hunяд vm.), de III. István moldvai vajda csicsói (Belső-Szolnok) és küküllővári (Küküllő vm.) uradalmairól, Bátori Miklós váci püspök Torda, Kolozs és Küküllő megyei birtokairól, Szászváros Fehér megyei birtokairól, a királyi sókamarákról, Désről, Aknáról (Belső-Szolnok vm.), Székről, Szekulájról/Kisszékről (Doboka vm.), Kolozsról (Kolozs vm.), Tordáról (Torda vm.), Vizaknáról (Fehér vm.) sem szedtek adót (RegProvHung 596–604, 606, 609, 2594–2613). A királyi számadáskönyv ugyan nem említi Hunyad (Bánffyhunяд) mezővárost, de az adózás alól felmentett Losonci Bánfi Ferenc, János és Mihály egyik birtokaként (RegProvHung 615) ott valóban nem szedhetek adót. Egy újkori másolatban fennmaradt oklevél szerint 1503-ban II. Ulászló király megparancsolta Bornemissza János kincstartónak, a királyi adóbehajtóknak és Kolozs

Következtetések

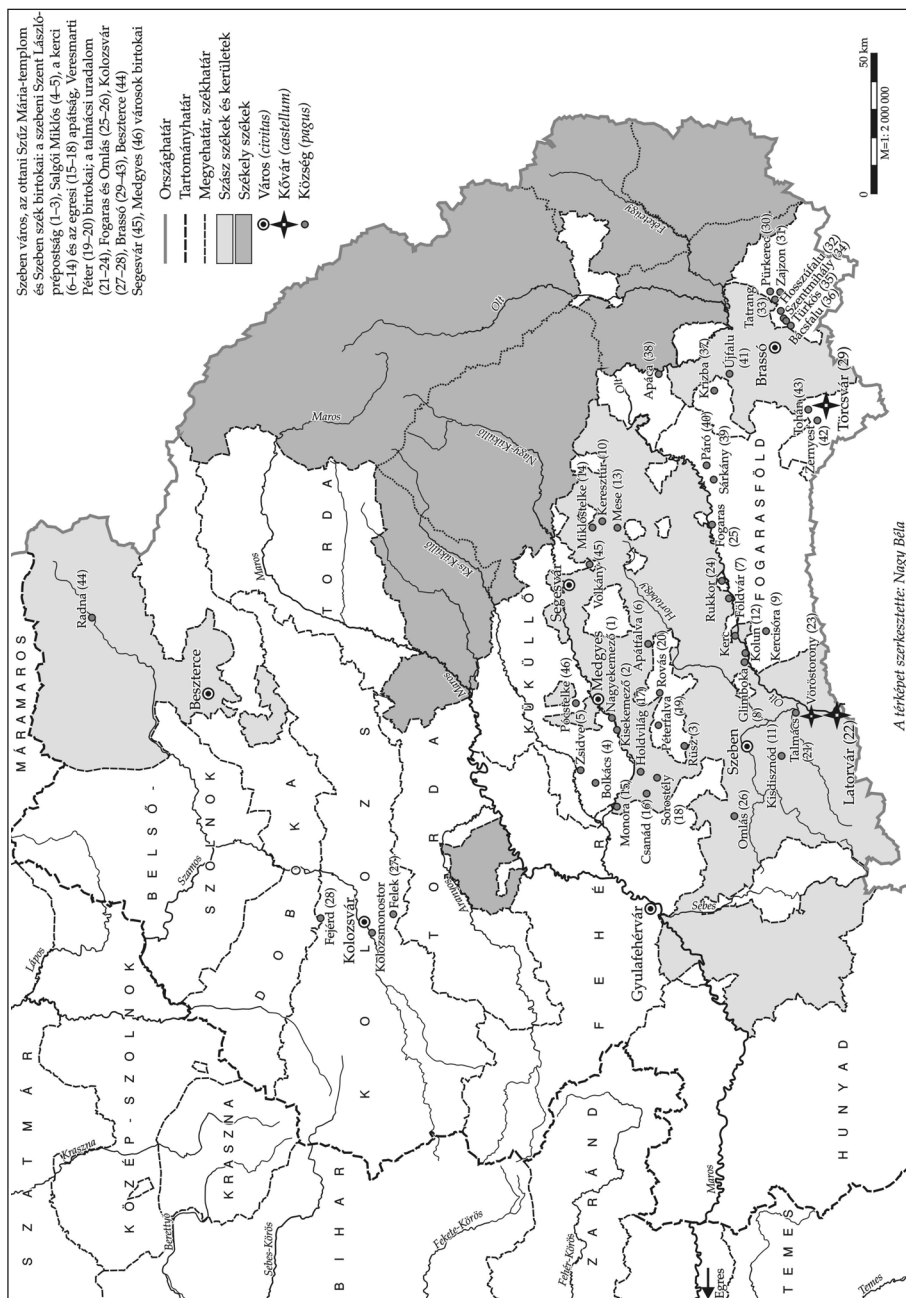
1336-tól Erdélyben is szedték a jobbágynépeség állami egyenes adóját, a kamara hasznát (a *lucrum camerae*) és más lokális adókat, de I. Lajos király 1366-ban felmentette az erdélyieket ezek fizetése alól. Egyelőre csak 15. századi adataink vannak arról, hogy az erdélyi megyékben szedték az úgynevezett udvarnokpénzt, az erdélyi nemesek által a királyi udvarba küldött követek el-látására. 1467-ben, amikor Mátyás király a *lucrum camerae* helyett bevezetett *tributum fisci regali*-t Erdélyben is be akarta szedetni, felkelés tört ki. Annak gyors leverése után azonban már csak az egyre sűrűbben kivetett egyforintos adót szedték be. A megyei területek adójának begyűjtését a tartomány élére kinevezett méltóságviselő, az erdélyi vajda (és helyettese, az alvajda) felügyelte, az adó pedig – az 1494/1495. évi számadáskönyv tanúsága szerint az utalványok és egyéb kiadások levonása után – a kincstartóhoz került.¹³⁷ A megyei adószedők olykor a megye (legtöbbször azonban szomszédos vagy távolabbi megyék) nemesei közül kerültek ki, akár csak az ország más részein.¹³⁸ Azok a települések, amelyeket valamely kiváltságolt városhoz (Kolozsvár, Beszterce, Brassó) vagy a szász Hétszékhez csatoltak, illetőleg amelyek kiváltságban részesültek, mentesültek a megyék joghatósága alól, így nem fizették a megyék által szedett adókat, és a megyei csapatokban sem katonáskodtak. A források arról nem tesznek említést, hogy a megyék fel voltak-e osztva területi részegységekre, járásokra, és ha igen, játszottak-e ezek szerepet az adószedésben.¹³⁹

megye hatóságának, hogy (Bánffy)Hunyad várostól – az Erdély kereskedelmének szervezésében játszott szerepe miatt – semmiféle királyi adót (*taxa* vagy *contributio*) ne követeljenek (DL 36 850). Az eredeti oklevél előkerüléséig az adatot kétes hitelűnek kell tekintenünk.

137 RegProvHung 593.

138 Pálosfalvi Tamás: *A Hunyadiak kora 1437–1490*. Bp. 2009 (Magyarország története 7). 57.

139 Lásd még erre W. Kovács András: *Szolgabírák és járások a középkori Erdélyben*. EM LXX-VII(2010). 3–4. sz. 33–42.

*A megyei hatóság közreműködésével szedett királyi adók alóli mentességek
a középkori Erdélyben*

Tartalom

Elöljáróban.....	7
<i>Tonk Sándor emlékezete</i>	
Curriculum vitae.....	11
Tonk Sándor műveinek jegyzéke.....	15
Testamentum.....	25
BUZOGÁNY DEZSŐ	
Tonk Sándor, az ember és a barát.....	29
ZALATNAY ISTVÁN	
A belülről irányított ember és közösség jövője.....	35
<i>Tanulmányok</i>	
BALÁZS MIHÁLY	
Szentábrahámi Lombard Mihály és Halle.....	45
BOGDÁNDI ZSOLT	
A fejedelmi tábla 16. századi, egyetemet járt ülnökeiről.....	59
DÁNÉ VERONKA	
Familiárisból patrónus. Ghillányi Gergely (1605 k.–1674) pályafutása.....	71
DEÉ NAGY ANIKÓ	
„Mostani gondoskodásomnak egy nevezetes Tárgya lévén Marus- Vásárhelyen a Bibliothekámnak elkészítése.”.....	85
DRASKÓCZY ISTVÁN	
Tonk Sándor nyomában: erdélyiek középkori peregrinációja.....	95
FEJÉR TAMÁS	
16. századi erdélyi királyikönyv-töredékek és elveszett királyi könyvek.....	113
FONT ZSUZSA	
Johann Wilhelm Petersen ismertsége és recepciója Erdélyben.....	137
GÁLFI EMÓKE	
A gyulafehérvári uradalom peregrinusai, különös tekintettel Koppányi Orbán enyedi esperesre.....	157
JAKÓ KLÁRA	
Vitéz László havasalföldi vajdai secretarius erdélyi családjáról, avagy adatok az <i>Özvegy és leánya</i> történeti háttéréhez.....	167
KESERÚ GIZELLA	
Agh István peregrinációja (1734–1737).....	201
KOVÁCS ANDRÁS	
Erdélyi mecénások a 16. századi Európában.....	215

LUPESCU MAKÓ MÁRIA

„Mindenemet hagyom... hog tanýtassag es az Eskolat el ne hagyassak vele”.
Az utódok tanítatásáról a kora újkori erdélyi végrendeletek tükrében 251

LUPESCU RADU

A kolozsvári protestáns iskola alapításának körülményei a 16. század
közepén..... 281

MONOK ISTVÁN

Magyarországi utazók leírásai az európai könyvtárakról
a 16–17. században..... 307

ROBERT OFFNER

Erdélyi orvostanhallgatók Európa egyetemein (1401–1850).
Helyszínek, személyek és hiányosságok a forrásokban 325

ŐSZ SÁNDOR ELŐD

Reformátorok művei a Marosvásárhelyi Református Kollégium
könyvtárában..... 359

SIMON ZSOLT

A késő középkori erdélyi városok oktatásra fordított költségei..... 379

SIPOS GÁBOR

Árva Bethlen Kata esete a cenzúrával..... 401

SZABADI ISTVÁN

„Scrinium Ecclesiae Generalis”. A partiumi reformátusok kora újkori
levéltára 407

SZABÓ ANDRÁS

A kora újkori magyar és erdélyi peregrináció kutatásának lehetőségei
és korlátai..... 415

SZÁSZ ANIKÓ

Nemesek Désen (1541–1600)..... 423

SZŐCS PÉTER LEVENTE

A kegyelet és a kegyesség emlékei a nagybányai Szent István-templom
körüli temető kora újkori sírjaiban..... 435

SZÖGI LÁSZLÓ

A magyarországi és erdélyi peregrinációkutatás eredményei az elmúlt
másfél évtizedben..... 453

VEKOV KÁROLY

A száz év, és ami utána következik. Az erdélyi magyar történetírás
száz éve 465

VERÓK ÁTILA

A 17–18. századi erdélyi peregrináció emlékei a hallei Franckesche
Stiftungen történeti gyűjteményeiben 477

W. KOVÁCS ANDRÁS

Az erdélyi megyék részvétele a királyi adó behajtásában a 16. század
elejéig..... 487

Rövidítések jegyzéke 517